

פרוייקט העלאת יהודי סוריה ולבנון
ראיון עם משה דיין, ירושלים
תאריך: 25.10.2000
מראיין: אריה כהן

אריה כהן: מר דיין, אני מבקש שתספר קצת לגבי החיים בחלב, ממה המשפחה התפרנסה באופן כללי. לאחר מכן נסיבות העלייה שלך לארץ ונמשיך.

משה דיין: אני נולדתי בחלב. חלב נקראת לפי התנ"ך שלנו הקדוש ארם-צובא. ארם-צובא, זה שר הצבא של שלמה המלך שכבש את חלב ובנה שם מבצר ענק. עד היום הוא נמצא שם בחלב. הוא בנה בית כנסת גדול מאוד. אחד מהגדולים והמפוארים בעולם, אני חושב שאין כמוהו. הוא בנה אחד חורפי ואחד קייצי, אבל הם היו ביחד.

ש: הבנתי שבאחד מהם היו הכתרים. במערת אליהו הנביא.

ת: נכון ...

ש: בקייצי או בחורפי?

ת: בשניהם ביחד. היה מבדיל ביניהם קיר אחד. בכניסה לבית הכנסת היה בית קברות קטנצ'יק אך ורק לצדיקים, לחכמים הגדולים ביותר שהיו שם בקהילת חלב. הם נקברו שם במקום. כדי להיכנס לבית הכנסת הזה היתה דלת בגודל של שלושה מטר ורוחב ארבעה מטר.

ש: שער רציני.

ת: שער רציני מאוד מעץ וברזל.

ש: משפחת דיין, זה היה שם המשפחה...

ת: זה שם המשפחה ... דורי דורות.

ש: מה המקור של המשפחה? מאיפה הם הגיעו לחלב? מגירוש ספרד?

ת: אנחנו לא היינו מגירוש ספרד. יש אומרים שעוד בזמן ארם-צובא, שלמה המלך, אנחנו ממשפחת המלוכה ... יש לי את זה בכתב.

ש: זאת אומרת אתם מה שנקרא המוסתערבים הוותיקים.

ת: הוותיקים, הוותיקים. לא יצאנו לגלות.

ש: יפה מאוד.

ת: נשארנו כל הזמן, כי חלב נחשבה לארץ-ישראל, לחלק מגבולות המדינה בזמנו, בתקופה ההיא. אבל בינתיים אנחנו נשארנו שם.

ש: ממה התפרנסה המשפחה? מה אבא עשה? מה שמו?

ת: דוד ז"ל.

ש: ואמא?

ת: גם כן בגן עדן. הורים טובים היו, דאגו אך ורק לילדים שלהם ...

ש: במה אבא עסק?

ת: אבא פירנס את כולם. היה לו מין מפעל עצמאי שהוא עשה, היום קוראים לזה צבע לשיער, חינה, דברים כאלה. היה לו סוס שהסתובב עם ... כזה גדול שהיה מחובר לסוס, והוא היה מסתובב תמיד ... ש: אבני ריחיים כאלה.

ת: אבני ריחיים, וכך היה טוחן [ועושה] את הפעולות האלה שהיו צריכים לזה. לרוב עבדו עם ערבים שם בעבודה הזאת. הוא התפרנס טוב מזה ופירנס את המשפחה. אבל רוב יהודי חלב היו סוחרים. ש: באיזו שכונה גרתי?

ת: אל-אילה ובאב אל-פרג! היו כל מיני שכונות.

ש: מה שנקרא ברובע היהודי.

ת: ברובע היהודי. ליהודים היה כלל, הם היו ביחד.

ש: ספר לי בבקשה מה היו הנסיבות שב-1933 אתה או המשפחה, תיכף נשמע, מחליטים לעבור לארץ-ישראל?

ת: הנסיבות היו כבר ברורות לגמרי. כאשר התחילו המאורעות היתה שם כנופיה. ראש הכנופיה היה איברהים הנאנו.

ש: הוא היה ערבי?

ת: ערבי. הוא נלחם נגד הצרפתים. הוא רצה לגרש את הצרפתים ולתת עצמאות לסורים. אז אנחנו כבר הבנו שבצורה כזאת, כאשר לא יהיו הצרפתים, ההתנהגות של הערבים כשהם יהיו בשלטון לא תהיה כמו ההתנהגות של הצרפתים שנמצאים בשלטון.

ש: אתה מתכוון למרד הדרוזי הגדול ב-1925/6?

ת: הוא לא היה דרוזי. הדרוזים זה היה, שכחתי איך קוראים לו, בג'בל אל-דרוז, בהר הדרוזים, בנפרד לגמרי.

ש: בנפרד ...

ת: כן.

ש: אתה מדבר על המהומות שהיו באיזו שנה?

ת: נדמה לי, אני הייתי עוד ילד קטן, אני זוכר את זה, אולי שנתיים או שלוש קודם לפני שיצאתי מחלב לארץ-ישראל.

ש: 1931.

ת: אני זוכר שהיו שם הרבה צרפתים ששמרו על השכונות היהודיות. אנחנו לא יצאנו. בשכונות היהודיות, בכל חצר, היו בערך שבעה, עשרה, שנים-עשר שכנים. היתה דלת אחת גדולה שכשהיו נועלים אותה לא היה כל כך קל לפתוח אותה.

ש: באיזו שנה נולדת?

ת: אני נולדתי ב-1923.

ש: אז ב-1933 אתה כבר בן עשר בערך.

ת: כן.

ש: אז איך קרה שהחלטתם שאתם

ת: ההורים התחילו להבין שהמצב כבר לא יכול להיות כל כך טוב. הם רצו שקודם כל יסעו הילדים. קודם כל נסעו הגדולים שהיו כבר נשואים. הם נסעו לתל-אביב מחלב. אבא נתן להם כספים, סידר להם את כל מה שהם צריכים עד שיוכלו להסתדר. בינתיים הם באו לכאן עם כסף.

ש: לאן?

ת: אחד היה בירושלים ואחד בתל-אביב.

ש: ... זה בדיוק הנושא שאני מתעניין מאוד לגביו. כשאתה אומר לכאן לירושלים, לאיזו שכונה?

ת: הם גרו בבית וגן.

ש: זה נשמע מעניין. זאת אומרת הם עלו ארצה ב-1932 כבר?

ת: אני לא יודע בדיוק את השנה.

ש: לפניך?

ת: כן, נכון.

ש: בכמה שנים?

ת: לא בהרבה שנים, כי היהודים שלנו כבר לאט לאט התחילו לצאת משם ...

ש: והגיעו לירושלים. השאלה היא למה הם הגיעו דוקא לשכונת בית וגן?

ת: ההורים של אשת אחי גרו בבית וגן.

ש: מה שם המשפחה?

ת: עיני.

ש: זאת משפחת ההורים של אשתו?

ת: כן.

ש: אז הם הגיעו לבית וגן?

ת: הם הגיעו לבית וגן, שכרו שם דירה וחיו ביניהם. האח השני, יעקב, גר בתל-אביב ברחוב שבזי.

ש: אני עדיין בבית וגן. אני יודע שעד היום ברחוב בית וגן יש כמה בתים של חלבים ותיקים.

ת: נכון.

ש: הם הצטרפו, הם הגיעו לבית וגן לפני שהיה שם גרעין של חלבים?

ת: חלבים היו כל הזמן. בית הכנסת עדס גם כן של החלבים.

ש: טוב, אבל זה בשכונת ...

ת: נכון.

ש: בבית וגן היו חלבים?

ת: היו חלבים. היו גם אורפלים. הם גם ממוצא של חלב.

ש: כמה בערך משפחות היו? ...

ת: לא יכול להגיד לך, אבל היו הרבה משפחות.

ש: היה להם בית כנסת שם?

ת: ודאי שהיה, היה להם הכל.

ש: מה השם שלו, אתה זוכר?

ת: אני יכול להגיד לך שיהודי חלב הם אנשים דתיים, הם בעלי מסורת והם מאוחדים תמיד ביחד. לכן הם לא יכולים להיות במקום אחד בלי בית כנסת.

ש: מה שם בית הכנסת בבית וגן?

ת: לא יודע.

ש: אבל אתה יודע בבירור שהיה להם בית כנסת בשכונת בית וגן.

ת: נכון.

ש: אולי גם ברחוב בית וגן?

ת: ברחוב בית וגן.

ש: הוא מתקיים עד היום?

ת: בוודאי. עכשיו שיפצו אותו גם. משהו יפה מאוד שם.

ש: יש שם נדמה לי גם ישיבה.

ת: יש שם ישיבות, נכון. זה פתוח שם 24 שעות ביממה.

ש: אני יודע על מה אתה מדבר. אז אנחנו מדברים אם כך על שנות השלושים שהמשפחה של...

ת: משפחת עיני.

ש: איך היא קשורה אליך?

ת: דרך אחי. המשפחה של אשתו.

ש: הם נמצאים שם בבית וגן ואתה אומר שהם הגיעו שנה או שנתיים לפניכם?

ת: לא יודע. יכול להיות שלפני זה. ... אני לא יודע.

ש: בסדר. בוא נמשיך איתך. אנחנו מגיעים לאותה שנה 1933 פחות או יותר, המצב לא טוב, והאבא

מחליט

ת: לשלוח אותנו.

ש: מי זה אותנו?

ת: אני ואחי אברהם ... עם דרכון. אנחנו באנו לכאן עם פספורט.

ש: איזה פספורט היה לכם? מה פתאום?

ת: פספורט סורי. היה לנו, קיבלנו אותו.

ש: היה לכם פספורט סורי?

ת: כן.

ש: לא היתה שום בעיה לעבור את...

ת: היתה בעיה. מה זאת אומרת, שני ילדים. הוא היה בסך הכל שנתיים וחצי או שלוש יותר גדול ממני.

ש: הוא היה בן 13 ואתה בן 10 בערך.

ת: כן. מה פתאום ששני ילדים יעברו? שיסעו לבד? היה לנו נדר. מאחר ואני הייתי חולה מאוד ההורים

נדרו נדר שאם אני אבריא אני אבוא לירושלים לשבועיים ואחזור בחזרה הביתה אחר כך. בשביל זה

הייתי צריך להראות כסף כמה שהיה לי. היו לי עשרים לירות. בשבילנו עשרים לירות היו הרבה מאוד

כסף.

ש: איזה לירות?

ת: פלסטינאיות. אז זה היה הרבה מאוד כסף. פלסטינה-א"י קראו לזה אז כשקנינו את זה, זאת אומרת אבא ז"ל שבגן עדן.

ש: אז אתם עוברים דרך ראש הנקרה? ראס אל-נקורה?

ת: באנו לטבריה. לא יודע דרך איפה באנו, רק יודע שבאנו לטבריה, אני זוכר.

ש: דרך ביירות?

ת: לא, דרך דמשק.

ש: ומדמשק?

ת: מדמשק באנו לאחד הקיבוצים. נדמה לי דן.

ש: באופן לגאלי?

ת: באופן לגאלי.

ש: אז למה לקיבוץ?

ת: האוטובוס עצר שם ואמר שלא נוסע יותר.

ש: אולי דרך עין גב?

ת: יכול להיות דרך עין גב. באמת שאני לא זוכר את זה.

ש: בסדר, אוקיי. הגעתם לטבריה. למה לטבריה?

ת: שם הצטרכנו לקחת אוטובוס לתל-אביב.

ש: אהה. פשוט כל כך.

ת: נכון.

ש: אז אתם מגיעים

ת: מגיעים לתל-אביב.

ש: למה לתל-אביב?

ת: כי אחי המנוח היה גר שם ברחוב שבזי. היתה לנו הכתובת שלו.

ש: הוא הגיע

ת: הוא הגיע קודם לפנינו, איזה שנתיים, שלוש.

ש: אתה יודע מתי? ב-1930?

ת: כן. איך שהוא התחתן הוא נסע לשם.

ש: אני מבין שהוא התמקם ברחוב שבזי כי היה שם גרעין של חלבים.

ת: נכון, היה כבר גרעין של חלבים.

ש: אתה מכיר את הגרעין הזה? כמה משפחות פחות או יותר?

ת: היו הרבה משפחות אני יודע. גרו ברחוב הירקון, רחוב שבזי, רחוב דניאל. אני יודע שהיה גם בית

כנסת של החלבים שם, אני זוכר את זה.

ש: ברחוב אהרנסון?

ת: רחוב אהרנסון, נכון. אתה יודע על מה אני מדבר.

ש: ממה התפרנס אחיך שם?

ת: עבד במסחר.

ש: בשוק?

ת: כן. היה קונה כל מיני דברים ומוכר שם.

ש: שוק הכרמל?

ת: כן, בתחילת שוק הכרמל. היתה לו שם מין עגלה כזאת, בסטה, והוא היה מוכר שם כל מיני בגדים, כובעים. כל מה שהזדמן לו היה מוכר.

ש: אז אתה מגיע.

ת: אני מגיע לכאן. קיבלו אותי יפה, נהנית. היו לו כבר ילדים שיהיו בריאים.

ש: היה לו בית גדול?

ת: בית ... תנאים כמו בתקופה ההיא של שנות השלושים.

ש: זאת אומרת חדר אחד?

ת: חדר אחד ויכולת להכניס שם שתי משפחות, לא רק אחת. אבל מה, לא היו תלונות.

ש: מבחינה פיסית זה היה חדר אחד גדול, מטבח צמוד ושירותים בחוץ משותפים לכמה משפחות?

ת: כן, משותפים לארבע או חמש משפחות.

ש: אתה זוכר את המספר של הבית?

ת: אם אינני טועה זה היה מספר 38 בשבזי.

ש: זה היה בית אחד גדול ובו כמה חדרים שהושכרו לכל מיני אנשים?

ת: נכון. היו שתי קומות נדמה לי או שלוש. אבל בפנים הייתה חצר כזו ארוכה והרבה שכנים היו גרים שם.

ש: אוקיי. אז היית שם אצל האח.

ת: כן, הייתי אצל האח שם בערך כשנתיים. לא, פחות משנתיים כי אחר כך מטעם הנוער העובד העבירו אותי לקיבוץ נען.

ש: זה מתחיל להיות מעניין. מה עשית שם משך שנתיים?

ת: אני הייתי בבית הספר.

ש: למדת?

ת: כן, למדתי שם.

ש: איפה?

ת: באליאנס באחד העם, באזור.

ש: היו הרבה ילדים חלבים שלמדו איתך?

ת: לא ראיתי הרבה, אבל היו קצת.

ש: עד כמה שאני זוכר זה לא היה בית ספר דתי.

ת: לא.

ש: זה היה בית ספר חילוני, נכון?

ת: נכון.

ש: החלבים בדרך כלל שמרו על מסורת ועל דת.

ת: נכון.

ש: לאן הילדים האחרים הלכו ללמוד?

ת: את זה אני לא יודע. לא יכול להגיד לך.

ש: היית שם שנתיים בערך?

ת: פחות משנתיים אפילו כי הייתי פעיל גם כן בתנועת הנוער העובד. היינו הולכים לשם גם בערבים, למדנו שם לכתוב ולקרוא עברית. אז לא ידענו. שפת האם שלנו היתה ערבית.

ש: אז חוץ מבית הספר

ת: הלכנו גם לשם.

ש: למועדון של הנוער העובד?

ת: כן.

ש: איפה היה המועדון הזה?

ת: לא זוכר את הרחוב. זה היה ברחוב קינג ג'ורג' נדמה לי שם.

ש: באזור של...

ת: באזור, כן. בתל אביב עצמה.

ש: אז כשהיית בן

ת: הייתי כבר בן 12 או 13 אפשר לומר.

ש: אז מי מציע לך, מה פתאום מציעים לך לעבור לקיבוץ נען?

ת: זה היה מטעם הנוער העובד. הם הציעו לנו.

ש: מי זה לנו?

ת: לנערים שהיו שם. שם יכולת גם ללמוד וגם לעבוד.

ש: בקיבוץ נען?

ת: כן.

ש: זה היה במסגרת עליית הנוער?

ת: אני לא יודע אם זה היה עליית הנוער או לא כי באותה התקופה לא היה דבר כזה שנקרא עליית הנוער.

ש: באיזו שנה זה היה?

ת: '35 כבר.

ש: בתקופה הזאת של הנערים והנערות, כמה הייתם?

ת: אנחנו היינו רק נערים. גרנו שם באהלים.

ש: כמה הייתם?

ת: היינו באהל ארבעה בחורים.

ש: לא, אני מתכוון כמה היו בקבוצה מתל-אביב?

ת: מתל-אביב אני חושב שהיינו 12 או 16 נערים שם.

ש: איך נקראתם? נוער ארצישראלי?

ת: גרעין הנוער העובד רק.

ש: אתה זוכר את התאריך אולי?

ת: לא זוכר את התאריך. אני רק זוכר שזה היה בחורף והתחיל לטפטף מהאהל אז היינו ככה זזים עם המים. אם היה מטפטף מצד זה הייתי זז לצד שני. אם כבר מטפטף ... חוזר בחזרה ... אני אומר שפה זה היה כבר יבש. עד 36'.

ש: שנה אחת הייתם?

ת: פחות משנה.

ש: מה עשיתם שם?

ת: עבדנו בגינה וגם למדנו בערבים. מסגרת נוער איך ש...

ש: הנוער העובד.

ת: הנוער העובד, כן.

ש: היה איתכם מדריך?

ת: מדריך מהקיבוץ שהיה שם.

ש: לא, אני שואל מי אירגן אתכם, מי הביא אתכם לשם? היה לכם מדריך בקינג ג'ורג'?

ת: לא יודע. זה היה בקינג ג'ורג' בתוך הנוער העובד. הם אספו קבוצה של נערים ואמרו להם שהם רוצים לקחת אותנו לקיבוץ נען כדי ששם יוכלו גם ללמוד גם לעבוד. לעבוד בגינה, אמרו לנו. לא הרבה, כמה שעות, ונלמד להיות חקלאים.

ש: היו שם חלבים חוץ ממך?

ת: היתה בחורה אחת שאמרה לי שהיא ותיקה בקיבוץ שאני הכרתי אותה שם.

ש: מי זו היתה? אלפיה?

ת: לא זוכר את השם. העברית שלי עוד לא כל כך היתה כמו שהיום. שאלה אותי מנין אני, אמרתי לה שמחלב. היא אמרה שהיא גם כן מדמשק.

ש: אז היו שם כמה בנות דמשקאיות?

ת: כן. היא לקחה אותי על ידה ונתנו לנו לאכול בערב. נתנו לנו גם כן ... הגישו גם צלחת עם חרדל. אני חשבתי שזו טחינה. אני רואה כל אחד לוקח טיפ טיפה. אמרתי – מה זה, לא יודעים לאכול טחינה כמו שצריך? לקחתי טחינה ושמתי כמו שצריך על הבשר ולקחתי, רציתי לאכול, נשרף לי הפה. לא יכולתי לאכול.

ש: לא הכרת את זה.

ת: אז היא ... אומרת לי – מה אתה עושה שם? זה חרדל. אמרתי לה – חשבתי שזו טחינה. אמרה – אני לא יודעת אם אני יכולה עכשיו להחליף לך את הצלחת כי פה לכל אחד נותנים מנה וזה הכל מקוצב. אמרתי טוב, בסדר.

ש: בהקצבה. הכל היה בקיצוב.

ת: בקיצור, אחר כך אמרתי – טוב, אם לא יהיה אז לא יהיה, שום דבר לא קרה. היא נתנה לי חלק מהבשר שלה וככה אני גמרתי את ארוחת הערב שלי.

ש: זאת היתה הארוחה הראשונה שאכלת שם?

ת: הערב הראשון.

ש: זה מעניין מהבחינה הזאת שאתה אומר בלי בנות. לא הייתם בכלל עם בנות?

ת: לא, לא היינו עם בנות, לא. היינו לבד.

ש: ואף אחד חלבי לא היה איתך?

ת: לא. הייתי היחידי.

ש: אז היית שם שנה. מה קורה אז?

ת: פחות משנה. משם אמרו לנו שאנחנו צריכים ללכת לזכרון יעקב, לוקחים אותנו לזכרון יעקב

ש: למושבה?

ת: למושבה זכרון יעקב, לבציר. ושם יראו אחר כך מה לעשות. נעבוד שם וגם נרוויח כסף.

ש: אמרת מקודם מושג מאוד מעניין – לכבוש את העבודה.

ת: כיבוש העבודה העברית. הם אמרו לנו שאף פעם לא דרכה שם רגל של פועל עברי ואנחנו נהיה הראשונים.

ש: במושבה? אצל האיכרים?

ת: כן. היה מאוד מעניין. עבדנו שם בבציר, קיבלנו כסף כמו שצריך. לאחר כחודש ימים נגמרה העבודה וכל אחד חזר למקום שלו. אנחנו הנערים נשארנו לבד. בא מההסתדרות, נדמה לי שקראו לו דוד אם אינני טועה, ואמר – לא, אנחנו פותחים כאן לשכת עבודה ואתם נשארים כאן, לא הולכים לשום מקום. פה צריכה להיות עבודה עברית, לא רק עבודה ערבית.

ש: כן.

ת: כי מפרדיס היו באים לעבוד שם. הם היו גרים וגם ישנים שם אצל האיכרים שלהם.

ש: כן.

ת: טוב, איפה נישן? כשבאנו לכאן נתנו לנו לישון בבית הספר. אז היתה חופשה לילדים. אבל איפה נישן עכשיו? [אמרן] – אתם יכולים להסתדר. איפה הסתדרנו? הלכנו לישון ... ושם ישנו. היה קיץ, היה נעים. כשהיינו צריכים ללכת לעבודה, המרכז בו היו מקבלים את הפועלים לעבודה היה בדיוק ליד בית הכנסת הגדול ומול המשטרה שעוד היתה שם בזכרון יעקב. היינו באים לשם, והאיכרים, כשרצו לראות אם הפועל חזק או לא, היו תופסים אותו בשרירים, בידיים. ראיתי שלקחו את כולם ואני נשארתי לבד. הייתי רזה כמו מקל. בא אלי אחד, הסתכל ככה עלי ואמר לי – אתה חזק? עשיתי לו ככה עם השרירים שלי – ודאי שאני חזק. אמר לי – טוב, עבדת פעם ... עגלה? – בוודאי. עגלה עם סוסים, עם פרדות. הכל אני יודע לעשות.

ש: כן.

ת: למעשה לא ידעתי שום דבר. העיקר, רצייתי ללכת לעבוד כדי להתפרנס, שתהיה לנו פרנסה. לקח אותי לעבוד, עבדתי אצלו. נדמה לי היה שמו יצחק.

ש: איזו משפחה? אתה בטח לא זוכר.

ת: לא.

ש: לא חשוב.

ת: אני עבדתי אצל יצחק הזה. לקח אותי, אמר לי – הנה הפרדות, הנה העגלה, תוציא אותם ונראה אם אתה יודע לרתום אותם. אני מסתכל, לוקח ... כמו שהוא עושה כל הזמן ... אני מסתכל, לוקח את זה ... אז הוא מסתכל ככה ואומר לי – מה אתה עובד כל כך קשה? אמרתי לו – אני רוצה לחבר אותם ביחד. אמר לי – מפה מחברים אותם, תסתכל, הנה בוא.

ש: הבנתי. לא הכרת את הצדדים הטכניים של העבודה.

ת: לא הכרתי, אבל הראתי לו כאילו שאני כן יודע כדי שיקבל אותי לעבודה.

ש: הוא לימד אותך.

ת: כן. לקח אותי לגורן. בגורן ישנו. לקח אותי לגורן, שם היתה ערימת חציר שהיינו צריכים לשים על העגלה ומהעגלה לחצר שלו. ... בשעה חמש לפנות בוקר, עבדתי אצלו עד שעה תשע. אמר לי – טוב, אכלת ארוחת בוקר? אמרתי לו – לא. – רוצה לאכול? – כן, למה לא. הכניס אותי אליו הביתה. שולחן ענק, גדול, רחב ידיים, מעץ כבד. בינתיים אני רואה על השולחן זיתים, מיצים, כל מיני דברים טובים. אמר – ... מאתמול בלילה לא אכל, ואחרי עבודה כזו הוא רעב. הלחם היה עגול כזה, גדול.

ש: ארוחה כפרית.

ת: ארוחה כפרית. עד שהוא בא אני כבר חיסלתי כל מה שהיה בשולחן. הוא מסתכל ככה ואומר לי – משה, מה עשית, איפה הלך כל זה? אמרתי לו ...

ש: כן, אני חזק.

ת: כן.

ש: כמה זמן הייתם שם בזכרון?

ת: אני הייתי בזכרון עד שנת 39'. בזמן המאורעות אנחנו גם עבדנו וגם שמרנו בלילה.

ש: הייתם כל הקבוצה באותו מקום בגורן?

ת: לא. אחר כך אנחנו הלכנו וישנו במלון "פסטר" בזכרון. קיבלנו שם בחצר חדר אחד. אני לא יודע אם המלון עדיין קיים שם. אנחנו השכרנו שם חדר בחמישים גרוש לחודש. ישנו בחדר הזה ...

ש: כמה הרווחתם לחודש?

ת: איזה חודש? היינו מקבלים שבעה גרוש ליום. ככה זה היה.

ש: יומי.

ת: יומי. עבדנו פעם בפיק"א, ופעם אצל כל מיני איכרים.

ש: כמה זמן הייתם שם?

ת: כשלוש שנים, שנתיים וחצי. עד תחילת 39' בערך. במאורעות היינו עובדים ואחר כך היינו צריכים ללכת גם לשמירה. היינו שומרים ביחד עם האיכרים. בתקופה הזאת, חלק מהעבודה שלנו כשלא עבדנו, היינו שומרים ביום בהתנדבות.

ש: תרשה לי לשאול פה לגבי המשפחה. מה קורה לגבי האבא, האמא?

ת: הם היו בחלב בינתיים. לי לא היה קשר איתם כל הזמן.

ש: כל הזמן הם היו עדיין בחלב?

ת: כן. אני גם כן לא רציתי לבוא לתל-אביב כדי לבקש כסף שיתנו לי לאכול. אני רציתי תמיד להראות שאני מסודר ואני בסדר. כשהייתי צריך לבוא לפעמים לחגים הייתי לוקח חצי לירה, פורט אותה לגרושים, שם את זה בכיס הקטן ומנענע [כאילון] יש לי כסף ואני מסודר יפה, שלא ארגיש ...

ש: טוב, אז אתה היית תקופה מסוימת בזכרון. מה קורה לאחר מכן? אתה חוזר?

ת: אני חזרתי חזרה לתל-אביב. בינתיים התחילה מלחמת העולם השנייה. התחילה תעמולה מטעם גדולי הישוב שלנו שאנחנו חייבים להתגייס לצבא הבריטי כי אם לא יהיו לנו חיילים עבריים לא יהיה לנו גם צבא עברי ...

ש: ב-39' אתה היית כבר בן?

ת: אני הייתי כבר בגיל 17. זה נכנס לי קצת בראש אבל עוד לא נכנס לי בדיוק שאני צריך ללכת למלחמה או להתגייס לצבא הבריטי. דבר כזה בכלל לא נכנס אצלי בראש כי הייתי כל הזמן שההורים שלי יגיעו ארצה ואנחנו נחיה ביחד איתם כל הזמן. במשך התקופה הזאת גברה התעמולה וראיתי הרבה מהחברים שלי במדי הצבא הבריטי.

ש: חברים שלך לגרעין?

ת: כן, וגם שהכרתי בעבר מכל מיני מקומות. שאלתי אותם – מה זה? אמרו – מה, אתה לא התגייסת? איך נבנה מדינה? אתה לא שומע מה שמדברים כל הזמן? אם לא נתגייס לצבא הבריטי לא תהיה לך מדינה אחר כך.

ש: בתל-אביב היית באותו המקום?

ת: כן, עם האחים שלי. בקיצור, הלכתי להתגייס בלי להודיע למשפחה. אף אחד מהמשפחה שלי לא ידע. הייתי שם בסרפנד כל הזמן. היום זה נקרא צריפין. לא רציתי אפילו לצאת לחופש. לאחר האימונים הצטרפנו ... אל-עלמין במצרים. אמרתי שאני כבר לא יכול להישאר בצורה כזאת, חייב להודיע למשפחה. פחדתי ללכת לאח שלי אז הלכתי לבן-דודי המנוח משה.

ש: שגם הוא גר ברחוב שבזי או באזור שם?

ת: באזור שם, כן. היתה לו מכבסה שם ברחוב רבינוביץ' ליד שוק הכרמל. באתי אליו הביתה, זה היה יום שבת.

ש: גם הוא דיין?

ת: לא, פִּיֶּרְה.

ש: והוא הגיע מחלב?

ת: הוא גם כן הגיע מחלב.

ש: מתי?

ת: לפניי.

ש: 1932 בערך?

ת: יכול להיות. משהו כזה. הוא יותר מבוגר ממני. נפטר לפני שנתיים. באתי אליו, הוא אמר לי – מה עשית? מי אמר לך להתגייס? אחים שלך יודעים? אמרתי – אף אחד לא יודע. אני באתי אליך ואתה צריך עכשיו ללכת יחד איתי כדי שלא יתרגזו, שלא יכעסו עלי. – טוב, שב בינתיים תנוח כאן.
ש: כן.

ת: ישבתי. האחים שלי היו אדוקים. זו היתה המסורת שלנו מחלב.

ש: אגב, כולם שם בשכונה היו אדוקים?

ת: כן. שומרי מסורת.

ש: שמרו מצוות ודת?

ת: כן, כרגיל, כמנהגנו בחלב.

ש: כן.

ת: אני באתי ביום שבת לאח שלי. הוא מסתכל ככה ואומר לי – מי אמר לך לעשות את זה? איך אתה הולך להתגייס בלי להגיד לאף אחד? אמרתי לו – עשינו את זה, מה אני יכול לעשות עכשיו? אני כבר נמצא בפנים ולא יכול לעשות שום דבר, אבל תבין, אני באתי רק להגיד לך שיכול להיות שבשבוע הבא אנחנו ניסע בחזרה למצרים. אנחנו עכשיו נמצאים בסרפנד ונראה מה יצמח אחר כך.
ש: כן.

ת: הוא נתן לי את הכתובת של הדוד שלי בקהיר ואמר לי – אתה לא מכיר אותו, אבל אתה יכול ללכת לשם לבקר אותו ותגיד שאתה בן האח שלו. אני שמרתי את הכתובת הזו אצלי ונפרדנו בטוב. נסענו למצרים, היינו בעבסיה, זה לפני התעלה.
ש: זה מחנה צבאי.

ת: נכון. שם קיבלנו חופש לצאת לביקור בקהילה היהודית בקהיר. קיבלו אותנו יפה. היינו גם בבית הכנסת שם.

ש: מאזור התעלה נסעתם?

ת: כן, נסענו עד לשם. הרבה מהמחלקה שלנו. אבל מה שמעניין, כשהתגייסתי לצבא זה היה ביחד עם ערבים. בסוכנות היהודית היה אז משה שרת, בעבר קראו לו שרתוק. הוא בא בדברים עם הוד מלכותו, עם הצבא הבריטי, כדי להפריד בין היהודים לבין הערבים.

ש: שיהיו יחידות נפרדות. באיזו יחידה בסופו של דבר

ת: אני אחר כך הייתי ביחידה יהודית, 605. יחידת החפרים. Pioneers.

ש: חלוצים.

ת: חלוצים. ככה זה נקרא. היה נחמד. הדגל שלנו התנוסס בכל מקום.

ש: דגל עברי?

ת: דגל עברי. האחראים היו האנגלים.

ש: אני מבין שעברת שם את המלחמה.

ת: לא רק את המלחמה. קודם כל עברנו אימונים יפים. אחר כך לקחו אותנו לאל-עלמין. אנחנו היינו בין ראס אלמטרוח לסולום. בסולום היו כבר האיטלקים.

ש: אלה היו שתי עיירות גדולות?

ת: לא. עיר נמל אפשר לומר.

ש: היא לא כל כך גדולה, לא כל כך ידועה.

ת: לא. עכשיו היא כן ידועה. מקודם לא היתה ידועה. כל פעם הפגיוזו אותנו האיטלקים וכל פעם היינו עוברים ממקום למקום.

ש: הצלחת לבקר אצל קרוב המשפחה?

ת: בוודאי. ביקרתי אותם ונהניתי מהם. הוא רצה לוודא אם זה באמת אני, אז הוא שאל מה שם האבא, איך אבא, איך אמא, בצורה כזאת. אמרתי להם שאני אבוא עוד הפעם לבקר אותם אבל לא הצלחתי כי לא היה לי זמן.

ש: מתי השתחררת?

ת: בשנת '40! אני נפלתי בשבי הגרמני.

ש: הם היו מודעים לכך שאתה יהודי?

ת: כן. זאת היסטוריה שלמה כבר. אני יכול לספר לך עוד הרבה זמן.

ש: באופן כללי. כמה זמן היית שבו?

ת: ארבע שנים.

ש: איפה?

ת: בטוברוק.

ש: עדיין באפריקה.

ת: כן. לפני פסח אמרו שאנחנו צריכים ללכת לחופשת מולדת, לחזור בחזרה לבית לאיזה חודש ימים. התכוננו ועלינו לאניות. בהפלגה, במקום שיקחו אותנו לארץ-ישראל לפלסטינה-א", לקחו אותנו ליוון. היתה פקודה שנעבור, ובדרך הצטרפו אלינו עוד כמה אניות מלחמה ואניות משא אחרות שהיו מלאות חילים. ככה הגענו לאתונה.

ש: איפה שבו אותך?

ת: בקלמסה, ביוון.

ש: אה, ביוון, אחרי שהייתם ביוון.

ת: איפה שירדנו ביוון. היינו שם בפילדלפיה, היה מחנה שלנו שם, ומשם אחר כך קיבלנו הוראה שהגרמנים כבר מתקרבים ואנחנו צריכים לסגת. נסוגנו עד שהגענו לקלמסה. קלמסה זה אי. אמרו שלמקום הזה צריכות לבוא האניות כדי לקחת אותנו. בדיוק באותו הזמן הצנחנים הגרמניים כבשו את כל הנמל אז קשה היה לקחת. אנחנו לא ידענו מכל זה, אבל כשהתקרבו לשטח הנמל ראינו שורה שלמה של חיילים מכל הסוגים בעולם – הודים, אוסטרלים, ניו-זילנדים, אנגלים. עמד שם מייג'ור אנגלי ואמר – אף אחד לא יכול ללכת. שאלנו למה, אמר שהגרמנים כבר בפנים ושנעמוד כאן. הוא העמיד כל שניים, שלושה מטר חייל אחד עם הנשק שלו ואמר – כשאני נותן את הפקודה על ידי ירייה אחת כל השורה הזאת מתקרבת ... אם אנחנו לא נרחיק את הגרמנים מכאן לא נוכל לעלות לאניות.

ש: כן.

ת: בצורה כזאת היה קרב חזק בינינו. זה היה בסביבות השעה חמש לפנות ערב. אנחנו רצינו כבר, איך שאנחנו מתקדמים, אני לא התקדמתי ... 7, 10 מטר, פתאום בא מישהו מאחורנית ומסתכל עלי. אני מיד זזתי. ראיתי חייל, חשבתי בהתחלה שזה חייל אמריקאי אבל ... שזה גרמני כי אף פעם בחיים שלי לא ראיתי גרמנים. ראיתי רק חיילים איטלקים שאנחנו היינו יחד איתם כששבינו אותם. התחלנו להילחם איתו. הוא היה עם הכידון שלו, fix-bayonet, וגם אני. הוא רצה לדקור אותנו. איך שאני נלחם איתו, בינתיים נשענתי על עץ, אמרתי שמפה הוא כבר לא יוכל להזיז אותי ואני רק צריך להסתכל באיזו צורה אני אוכל להרחיק לו את הרובה ולדקור אותו על מנת להיפטר ממנו. איך שאני בא ונלחמים שנינו, אחד נותן מכה לשני, פתאום אני רואה מאחוריי אוסטרלי אחד, נותן לו עם הגב, מרים אותו ואומר לי – don't worry Palestinian, I'm here. את זה אני לא אשכח בחיים שלי.

ש: האוסטרלים היו חמודים.

ת: היו נחמדים. היו גם בארץ עוד לפני, בזמן המלחמה. ... הוא רצה לקחת את הכידון בחזרה עם הרובה, אבל זה היה כל כך חזק בפנים, שהיה צריך לצאת כדור כדי לקבל רתע מזה. טוב, התחלנו להתקדם בצורה הזאת. אחרי בערך שעה הרחקנו את כל הגרמנים שהיו שם. ראינו כבר כמה הרוגים אבל השארנו אותם כמו שהם. האניות היו צריכות להגיע בשעה 12 בלילה כדי שאנחנו נוכל לעלות עליהן. לא הגיעו ב-12, אלא בסביבות השעה 2, 2 וחצי. בינתיים הבריגדיר האנגלי שהיה באותו זמן, לא זוכר את השם שלו, ראה שהאניות לא מגיעות והגרמנים כבר הקיפו אותנו מסביב כי זה היה אי ... אז הוא מסר אותנו בשבי. אנחנו עוד לא ידענו מכל זה, אבל האניות בינתיים הגיעו. רצינו לעלות על האוניות, אבל עמד שם שוטר צבאי אנגלי, הוא הסתכל על כל אחד ואמר לי – אתה פלסטיני? לך! מי אתה? עמד עם האקדח ורצה להרוג אותנו.

ש: לא רצה שתעלו על האניה.

ת: לא רצה שנעלה. ניו-זילנדים, אנגלים ואוסטרלים הוא רצה. אנשים אחרים הוא לא רצה. אמרתי לו – אני חייל. הוא אמר ... אני לא רוצה להגיד ש: כמה קללות.

ת: כמה קללות ככה מפולפלות. בסוף אני אמרתי במקום שאני אעלה ... אני אעלה ואראה אולי ... אבל אחרי שתי דקות אני רואה שמזיזים את כולם, כי הגרמנים אמרו – אם אתם לא זזים מכאן אנחנו מפציצים לכם את כל האניות. אז האניות הפליגו ואנחנו נשארנו בערך 9,000-10,000 נפלנו בשבי. בדיוק באותו הזמן היו הרבה בחורים שלנו בפלוגה שלנו שהיו גם עולים חדשים, אז קראו להם מעפילים.

ש: מהיחידה?

ת: מהיחידה שלנו, כן. לא ידעו אפילו עברית. היו כאלה שבאו מפולניה, היו כאלה שבאו מגרמניה. מה היה המזל הטוב ביותר שהיה לנו? היה ... מייג'ור פלדמן. הוא היה יהודי מברלין שהתגייס לצבא הבריטי והגנרל הגרמני שבא ורצה לראות, ראה את השכן שלו, הם היו גרים ביחד. אז הוא אמר לו – מה אתה עושה כאן? אתה יצאת מברלין בכדי לבוא בשבי שלנו?

ש: כן.

ת: אז בזכותו, הוא נתן הוראה להתנהג יפה, כי הוא הבין שכולנו יהודים, חבורה של יהודים.

ש: אז היית ארבע שנים?

ת: ארבע שנים בשבי, כן.

ש: ולאחר מכן השתחררת וחזרת לארץ?

ת: לא. זה סיפור ארוך. אני לא השתחררתי בצורה כזאת. אנחנו עבדנו בכל מיני מקומות. בפולניה במחוז ... הייתי גם כן שם במפולת 12 שעות. בנס הצילו אותנו משם. זה לא כל כך פשוט. זו היסטוריה שלמה כדי לספר לך.

ש: אוקיי. זה יהיה בספר שלך.

ת: הלכנו אחר כך מפולניה ברגל 1,800 ק"מ. אובר-שלזיה, שלזיה, בוואריה ... משם לא יכולנו כבר לזוז יותר כי האמריקאים כבר היו קרובים לחזית שלנו. כשאנחנו היינו כבר בפולניה הרוסים באו מאזור פולניה כדי להתקרב הלאה באזור אובר-שלזיה ושלזיה לכיוון גרמניה. הגרמנים כנראה לא רצו שאנחנו ניפול בידי הצבא הרוסי ולקחו אותנו ... מתקדם ... במערב ברגל. היו עוד ...

ש: בסוף המלחמה אתה חוזר לארץ?

ת: חוזר לארץ.

ש: מה קורה איתך פה? אתה חוזר לתל-אביב?

ת: חזרתי לתל-אביב וקניתי שם בית ברחוב קלישר. ההמשך של דניאל זה קלישר.

ש: באותו אזור של החלבים?

ת: כן בחזרה למקום שלי, למקור. שם התחלנו כבר להיות בהגנה על מנת לעזור שם לשמירה. התחילו גם כן מאורעות באותה תקופה.

ש: בינתיים הקהילה החלבית גדלה? היתה יותר גדולה?

ת: היתה יותר גדולה אבל אני אז לא הייתי מעורב הרבה ביניהם כי הייתי יותר מדי בצבא, ככה שלא הייתי ...

ש: אחרי שהגעתי ראיתי שינויים?

ת: שינויים גדולים מאד.

ש: איפה?

ת: השינויים הגדולים שאני ראיתי שתל-אביב גדלה, לא כמו שהכרתי אותה אז באותה תקופה.

ש: לגבי הקהילה החלבית אני שואל.

ת: לגבי הקהילה החלבית גם כן לא הייתי איתם הרבה זמן כי כל הזמן הייתי עסוק בהגנה, וגם אימנתי בחורים אחרים להשתמש בנשק. בצורה כזאת שלא הייתי מעורב הרבה בין ...

ש: במה בכל זאת הבחנת? אילו שינויים בקהילה? מה ראית? גדלה יותר?

ת: כן, ודאי שגדלה. גם בבית הכנסת ראיתי יותר אנשים שהיו באים לשם, שיצאו משם הרבה. אבל בדיוק באותה תקופה שמעתי שהורים שלי נפטרו בחלב. זו היתה מכה בשבילי, מכה גדולה מאד, שלא זכיתי אפילו לראות אותם. עד היום אני לא יודע איפה הקבר שלהם. זו מכה בשבילי.

ש: אז אתה המשכת עד מלחמת השחרור.

ת: כן, ואז התגייסנו לצבא שלנו ונלחמנו.

ש: איפה היית?

ת: אני היית בכיבוש יפו. אחר כך העבירו אותי, עברתי קורס של חובשים ולקחו אותי לבית החולים דג'אני ביפו.

ש: שירתת שם כחובש?

ת: שירתתי שם כחובש. אחר כך אני השתחררתי מהצבא, בערך אחרי תשעה חודשים. באנו, לא ראיתי לא את הבית, לא את האחים שלי, לא אף אחד. מה קרה? מחקו את כל הרחוב הזה. כל מה שהיה בפנים, לא נתתי שום דבר.

ש: אני לא כל כך מבין. מה זאת אומרת מחקו?

ת: הרסו את הכל.

ש: למה?

ת: כי היו גרים שם ערבים ויהודים. קראו לזה מנשייה.

ש: אה, זה היה אזור מנשייה?

ת: כן. אז הם הרסו את הכל.

ש: למה הרסו את הכל?

ת: כדי שהערבים לא יחזרו בחזרה לתל-אביב ...

ש: אה, הבנתי, כי גרו שם בשכונה הרבה ערבים גם?

ת: כן. שם היתה לנו עמדה וממול היתה להם עמדה. לא אספר לך מה ש...

ש: זה על גבול תל-אביב יפו.

ת: כן.

ש: לא רחוק מחסן בק?

ת: נכון. ליד חסן בק. פעם התחפשתי לערבי כדי להיכנס לעמדה שלהם ולחסל אותם שם. אי אפשר היה לעבור שם דרך חסן בק. אמרתי לחבר'ה – אני מסתכן, אבל אתם תישארו בעמדה הזאת ותיראו מה שאני אעשה. כשאתן לכם את האות אתם תדעו שהעמדה הזאת כבר כבושה. זה היה עוד לפני מלחמת השחרור.

רק בהתחלה ככה, כשהתחילו ...

ש: ועדיין אתה במסגרת ההגנה?

ת: במסגרת ההגנה בינתיים, כן.

ש: אז אתה אומר שאחרי המלחמה מחקו פשוט את כל

ת: לא ידעתי לאיפה ללכת ...

ש: מה עם האחרים מהרחובות ...?

ת: גם כן. אנחנו לא ידענו איפה האחים שלי. אחד לא ידע מהשני. עד שבסופו של דבר הם קיבלו חופשה,

אז אנחנו ... ארבעת האחים שלנו שאנחנו ...

ש: רגע, לאן לקחו את כל היהודים שחיו שם? לאן הם עברו?

ת: לא יודע. אני בינתיים הלכתי למפקדה, יפו עוד הייתה ריקה, אמרתי להם – רבותי, אנחנו ארבעה

אחים. אתם הרסתם לנו את הבנינים שלנו. איפה אנחנו נישן?

ש: זה בדיוק מה שאני שואל. אחרי שהרסו להם את הבנינים, איפה הם גרו? איפה הם חיו?

ת: הם היו עוד בצבא.

ש: אה, גם הם היו ...

ת: הם גם היו בצבא ...

ש: והמשפחות שלהם?

ת: הם היו רווקים.

ש: הם היו רווקים עדיין?

ת: כן. ... כולנו חיינו באותה

ש: כולכם חייתם ב"רווקיה" מה שנקרא.

ת: כן. הנשואים היו בנפרד אבל אנחנו היינו רווקים.

ש: אבל הנשואים גם כן היו בשכונה, לא? מה קרה איתם?

ת: הם גרו יותר רחוק. האח השני שהיה נשוי כבר גר ברחוב נחלת בנימין. אנחנו גרנו במנשייה.

ש: כמה משפחות חלביות מצאו את עצמם בגלל ההריסה של כל אזור מנשייה

ת: לא יכול להגיד לך בדיוק כמה.

ש: בערך.

ת: לא יכול להגיד לך, אבל היו הרבה משפחות. אגב, לא כולם, אלה שהיו להם ילדים באמת הסתדרו.

נתנו להם דירות, כי יפו היתה ריקה באותו הזמן.

ש: נתנו להם דירות ביפו?

ת: כן. לי אמרו – מה זאת אומרת? אתה רווק. אתה איש המקום. אתה יכול להסתדר. אתה יודע מה?

עכשיו אנחנו מגייסים אנשים מהצבא למשטרה, גם אתה תלך למשטרה.

ש: אוקיי, תיכף נגיע לנקודה הזאת ונסיים בה, אבל

ת: לא קיבלתי שום תמורה עבור הדירה שהרסו לי.

ש: השאלה היא האם כל אותן משפחות חלביות שהרסו להם את הדירות במנשייה במלחמת השחרור כדי

שהערבים לא יחזרו לשם קיבלו דירות? הן קיבלו דירות ביפו?

ת: אני לא יודע איפה שהן קיבלו. רק אני יודע בחלקן הן הסתדרו ובחלקן לא הסתדרו בכלל. אז הן הלכו

ושכרו דירה בעצמם בכל מיני מקומות.

ש: בתל-אביב?

ת: כן.

ש: אבל ביפו אתה לא יודע אם הגיעו?

ת: לא יודע אם הגיעו. אני יודע שאני לא קיבלתי כלום ואחים שלי לא קיבלו עד היום הזה. היינו ציוניים,

מה אני יכול להגיד לך. פטריוטים.

ש: זו התקופה.

ת: זו התקופה שהיתה, לא כמו שהיום שרוצים עבור כל ...

ש: נסיים בזה שאתה מתגייס למשטרה.

ת: כן. התגייסתי למשטרה בטבריה. משם העבירו אותי למטולה. במטולה, בדיוק בגבול, היתה תחנת משטרה.

ש: איזה שוטר היית? באיזו יחידה? יחידת הגבולות?

ת: לא. שוטר רגיל. התגייסתי בתור שוטר רגיל.

ש: ואנחנו נמצאים כבר ב-?

ת: 1951.

ש: אתה עובר למשטרת מטולה.

ת: עובר למשטרת מטולה. היתה שם פלוגה של הצבא. היו שם שלושה צ'רקסים, הסמל בלהורן שהיה שלנו, ואני הייתי השוטר היהודי היחידי שם. אני ידעתי שהתחילו להגיע עולים לשם ...

ש: המשיכו להגיע מסוריה ולבנון.

ת: מטולה זה רחוב אחד קטן שאתה יכול להכיר כל אחד ואחד. הבנתי מה שהולך שם. יום אחד דופקים לי בדלת של המשטרה, כי בלילה נועלים. אני בא, את מי אני פוגש? אני פוגש אחד מהעולים שבא. הוא אמר לי בערבית – בלילה, בדרך ממרג' עיון היו לנו שוודים, לקחו לנו את הזהב, את הכסף, כל מה שהיה, ואנחנו עכשיו נמצאים כאן.

ש: הם הגיעו למטולה?

ת: הגיעו למטולה אבל בלי כלום. לי היה קשר טוב מאוד עם קצין הצבא בתל אלחאס בגבול מטולה לבנון. אמרתי לנהג שלנו – אתה יודע מה, תוריד אותי שם ואתה תחכה. באתי לשם, החייל הלבנוני כל הזמן צעק שהוא לא מוכן, לא רוצה, אסור לו. בינתיים הקצין שמע את הקול שלי, אז אמרתי שאני רוצה לדבר עם הקצין. בסוף אמר לו – תן לו להיכנס, מה אתה מחזיק אותו? הוא פתח את השער, נתן לי להיכנס, סיפרתי לו את הסיפור, והוא אמר – תלך, אני יודע מה לעשות. אחרי בערך שעתיים וחצי הוא דופק לי בדלת ומביא לי איזו מטפחת כזאת מלאה זהב, כסף והכל. נכנסתי למלון בלסקי שכל העולים היו שם, הערתי את כולם ואמרתי שכל אחד יגיד לי כמה. קודם כל שמתני את הזהב, את הלירות, את התכשיטים.

ש: רגע, אני לא מבין, איך הוא הגיע

ת: אמרתי לו במרג' עיון

ש: אז הוא יצא ממרג' עיון למרות שהיה גבול? הוא עבר את הגבול?

ת: ודאי, זה לא ...

ש: והחזיר להם את

ת: מרג' עיון היה שייך ללבנון. היה גבול הרי, אנחנו לא ...

ש: אבל בכל זאת כאיש צבא הוא ... שם עם יחידה?

ת: כן, והוא בא אלי לתחנת המשטרה, דפק לי על הדלת והחזיר את הכל. נתתי להם. אשה אחת אמרה לי ... אמרתי לה – תגידי את האמת. הכסף הוא לא שלי ולא שלך, רק מה ששלך את יכולה לקבל. כי היא

אמרה שהיה לה יותר. היו לה עשרה ... רק שמונה או שבע.

ש: כן. החזרת יפה לכל המשפחות שהיו שם.

ת: אמרתי להם שעכשיו אני צריך לתת גם לקצין הלבנוני כי הוא לא יכול ללכת לבד.

ש: אה, הלכת לקצין הלבנוני?

ת: כן.

ש: יפה מאוד. תחנת המשטרה הלבנונית היתה

ת: היתה שם ...

ש: בתל-אלחאס?

ת: כן.

ש: פשוט היו לך יחסים טובים איתו?

ת: היו לי יחסים טובים מאוד איתו.

ש: היו שם הרבה מעפילים שטיפלת בהם שהגיעו מסוריה? ראית את המבריחים? את שולה כהן הכרת,

המבריחה הגדולה מביירות?

ת: לא. אני רק הכרתי כמה ערבים שם, אבל בלי, הם אף פעם לא אומרים את השמות הנכונים. אבל מה

... נותן לו חתיכת נייר עם קשקוש, זאת אומרת שהם הגיעו בשלום והכל בסדר.

ש: כן, היית נותן להם אישור. הם היו מגיעים אליך? זה היה נוהל קבוע?

ת: לא, לא אצלי. היו מגיעים לבלסקי ושם היה איש המודיעין של, שם היו מקבלים את כל זה. אני הייתי

איש משטרה.

ש: [זה היה] אליהו כהן מקיבוץ חולתה? גרישה?

ת: אני לא יודע מי זה.

ש: בכל אופן היתה שם מערכת מסודרת כדי לקבל

ת: לקבל את העולים איפה שהיו צריכים לישון איך שהיו מגיעים לשם.

ש: היו ישנים במלון בדרך כלל?

ת: היו ישנים במלון, כן.

ש: אני מבין שלאחר מכן עברת לחיפה ואחר כך גרת גם בירושלים.

ת: כן.

ש: רק שאלה אחרונה אליך. בכל אותה התקופה היה לך איזה שהוא קשר עם ועד החלבים בתל-אביב?

ת: לא.

ש: לא קיבלת ...

ת: שום דבר. אם אתה רוצה לדעת על העדה החלבית, הם סגורים. אפילו אם אדם רעב הוא לא הולך

לבקש חתיכת לחם ממישהו כי זה ... הכבוד האישי שלו. הוא לא יוריד מכבודו כדי ללכת לקבל. למה?

שלא יכנס להוא לראש לכל החיים שלו, שיצביע עליו כאילו – הנה, זה אכל אצלי, נתתי לו לאכול כי היה

רעב. זה לא היה קורה פה.

ש: טוב, מר משה דיין, סיפרת לי כאן דברים מאוד חשובים מבחינתי ועיקריים ... אני מאוד מקווה

שאתה תמשיך ותשלים את הספר ואולי אדבר איתך בהמשך בעניין. בכל אופן לגבי הראיון הרבה תודה

לך.

ת: שיהיה לך כל טוב.